

Μεθοδολογία

Η Εδαφική Διάγνωση

Η εδαφική διάγνωση (ΕΔ) της περιοχής Τροόδους οργανώθηκε σε ένα αναλυτικό πλαίσιο, το οποίο περιλαμβάνει τις θεμελιώδεις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης, καθώς και την αξιολόγηση της τοπικής οικονομίας στη βάση των διαθέσιμων πόρων και των ικανοτήτων των τοπικών δρώντων να οργανωθούν, να συνεργασθούν και να συντονισθούν για την αξιοποίησή τους. Η ΕΔ χρησιμοποιήθηκε ως μια ενεργή μέθοδος συμμετοχικής διαδικασίας στο εσωτερικό της συνολικής μεθοδολογίας. Το Εργαστήριο Αγροτικού Χώρου του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας έχει αναπτύξει και εφαρμόζει αυτή τη διαγνωστική μέθοδο, η οποία χαρακτηρίζεται από δύο καινοτομίες:

- α)** Τη συμμετοχική διάγνωση, η οποία διαφέρει ριζικά από την ανάλυση της υφιστάμενης κατάστασης γιατί εντοπίζει μέσω της διαδικασίας της διαβούλευσης, τους δρώντες οι οποίοι δεσμεύονται για την αναζήτηση λύσεων και για τη συμμετοχή τους σε μια δράση,
- β)** Την εστίαση όχι στη διαχρονική εξέλιξη των δεικτών (προσέγγιση από το παρελθόν), αλλά σε πόρους και δρώντες του τόπου που μπορούν να απαντήσουν σήμερα στις ποιοτικές αγορές (προσέγγιση από το μέλλον).

Η ΕΔ έχει δύο λειτουργίες και τρεις στόχους. Η κύρια λειτουργία παρέχει μια συναινετική και πιστή αναπαράσταση της πραγματικότητας της περιοχής, που καθοδηγεί τη διαδικασία καθορισμού του οράματος, των δεσμεύσεων και των δράσεων. Η δεύτερη λειτουργία χρησιμεύει ως πλαίσιο αναφοράς για την παρακολούθηση αυτής της διαδικασίας, ώστε να αξιολογηθεί η συνάφεια των στόχων και η απόδοση των δράσεων. Οι τρεις στόχοι της ΕΔ αντιστοιχούν στις τρεις βασικές φάσεις ανάπτυξης:

- ⇒ Να κινητοποιήσει τους ενδιαφερόμενους, να εντοπίσει τους κύριους δρώντες της περιοχής, να επιλέξει και να προετοιμάσει ενεργούς συμμετέχοντες για την εφαρμογή των δράσεων: παροχή πληροφοριών και συμβολή στην επίτευξη των άλλων δυο στόχων.
- ⇒ Να κατανοηθεί η κατάσταση των διαφόρων τομέων της περιοχής μέσω μιας δομημένης αξιολόγησης των θεμάτων: σύζευξη δεδομένων αντικειμενικών (γεγονότων) και υποκειμενικών (αντιλήψεων).
- ⇒ Να προσδιοριστούν τα βασικά διακυβεύματα που επηρεάζουν θετικά και αρνητικά την περιοχή, επιδιώκοντας την ισορροπία μεταξύ θεματικής αξιολόγησης και ανάλυσης των διακυβευμάτων.

Η περιοχή του Τροόδους προσεγγίζεται ως ένα σύνθετο και εξελισσόμενο σύστημα που συνδέει ένα σύνολο φορέων, αλλά και τον γεωγραφικό χώρο τον οποίο οι φορείς αυτοί χρησιμοποιούν, αναπτύσσουν και διαχειρίζονται. Σ' αυτό το πλαίσιο, τρία υποσυστήματα που συνδέονται μεταξύ τους αντιμετωπίστηκαν ως μέρος της «ΕΔ»:

- α)** Το φυσικό πλαίσιο της περιοχής, το οποίο παρουσιάζει περιορισμούς και πλεονεκτήματα που επηρεάζουν την οργάνωση του γεωγραφικού χώρου και τις σχέσεις μεταξύ των δρώντων.
- β)** Η οργάνωση του γεωγραφικού χώρου μέσω της κατανομής των στοιχείων του και των αλληλεπιδράσεών τους, τα ισχυρά και αδύνατα σημεία αυτής της οργάνωσης, η επίδραση του φυσικού πλαισίου και η αξιολόγηση των πολιτικών (κοινωνικές- μεταφορικές υποδομές, κτλ.).
- γ)** Η οργάνωση των δρώντων της περιοχής, τα διάφορα δίκτυα διαχείρισης, οι πρωτοβουλίες και η εμπλοκή των δρώντων (οικονομία, κοινωνία πολιτών, ΑΤΑ) σε σχέδια ανάπτυξης.

Η σύνδεση των τριών διαγνωστικών οδήγησε στην εφαρμογή της ΕΔ, επιτρέποντας τόσο την χωρική όσο και την οργανωτική προσέγγιση της εξεταζόμενης περιοχής, αξιολογώντας τους συγκεκριμένους στόχους που μοιράζονται οι διάφορες κατηγορίες δρώντων. Έλαβε υπόψη τους περιορισμούς που ισχύουν για την εν λόγω περιοχή, τους προσανατολισμούς που έχουν ήδη ληφθεί από όλους τους δρώντες και την κοινωνικο-οικονομική λειτουργία, σεβάστηκε την τοπική κουλτούρα, και τέλος, προσμέτρησε τον ρόλο του εξωτερικού περιβάλλοντος της περιοχής σε διαφορετικές κλίμακες. Η πρόκληση για την ΕΔ ήταν να κατανοηθεί πώς δομείται, λειτουργεί και εξελίσσεται η περιοχή σε ένα παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον.

Η ΕΔ οργανώθηκε γύρω από δύο τύπους πλαισίων ανάλυσης:

- α)** Πλαίσιο ανάλυσης ανά συνιστώσα: Για τη συλλογή των πληροφοριών η ανάλυση δομήθηκε σε συνιστώσες (τομείς και θέματα). Οι συνιστώσες υποδιαιρέθηκαν σε υποθέματα (γεωργική γη, διαχείριση πόρων, βιοποικιλότητα, κινητικότητα...).
- β)** Πλαίσιο ανάλυσης με κριτήρια βιώσιμης ανάπτυξης: Το πλαίσιο αυτό αξιολογεί πόσο καλά συμμορφώνεται η περιοχή με βάση αντικειμενικά κριτήρια που αφορούν την εδαφική (πλήθος και κατάσταση πόρων, βαθμός ανάδειξης, ενεργοποίησης, πιστοποίησης, μορφές συνεργασίας και συντονισμού των δρώντων) και βιώσιμη (στόχοι) ανάπτυξη ή πόσο έχει προχωρήσει προς την κατεύθυνση της επίτευξης στόχων που θέτουν οι κοινοτικές και εθνικές στρατηγικές.

1. Διασφάλιση της ποικιλομορφίας της κατοίκησης – χρήσης της περιοχής
2. Λειτουργικότητα του πολυκεντρικού οικιστικού δικτύου
3. Αξιοποίηση της κληρονομιάς
4. Διασφάλιση της οικονομικής και αποδοτικής χρήσης των πόρων

5. Διασφάλιση της δημόσιας υγείας και γενικότερα της παροχής κοινωνικών υπηρεσιών
6. Οργάνωση της διαχείρισης της περιοχής
7. Προώθηση της τοπικής δημοκρατίας

Επίσης, χρησιμοποιήθηκαν αποδεκτοί γενικοί στόχοι της βιώσιμης ανάπτυξης, όπως εξοικονόμηση νερού, μείωση της διάσπαρτης δόμησης, κτλ. Οι κοινότητες αξιολογήθηκαν βάσει των στόχων που έχουν θέσει πρόσφατα (πολεοδομικό σχέδιο, ενεργοποίηση οικιστικών ζωνών, περιεχόμενο και στόχοι ρυθμιστικών σχεδίων, επέκταση δικτύου ύδρευσης, κτλ.).

Η επεξεργασία εστίασε στην κάλυψη των κυρίων αξόνων της βιώσιμης ανάπτυξης (οικονομία, περιβάλλον και κοινωνία) και της εδαφικής προσέγγισης (πόροι και δρώντες). Ταυτόχρονα, προστέθηκαν η διακυβέρνηση και ο χωροταξικός σχεδιασμός ως τομείς με ιδιαίτερη σημασία για την περιοχή, εφόσον δεν αποτελεί διοικητική οντότητα και ούτε διαθέτει χωροταξικό σχέδιο προσαρμοσμένο στις ιδιαιτερότητές της. Όμως, για να αποφευχθεί ο εγκλωβισμός σε μια τομεακή προσέγγιση των θεμάτων, συνδυάστηκαν πολλαπλοί τρόποι επεξεργασίας και, στη συνέχεια, διαγνώστηκαν τα διακυβεύματα μέσω πολυσυστημικής ανάλυσης. Η συσχέτιση αυτών των δύο πλαισίων ανάλυσης, είχε ως στόχο την κατανόηση της πολυπλοκότητας και των αλληλεξαρτήσεων μεταξύ των τοπικών διακυβευμάτων.

Στους τρόπους επεξεργασίας θεμάτων της διάγνωσης εντάσσονται:

- α)** Τα οράματα και οι στόχοι που έχουν και είχαν στο παρελθόν τα μέλη της κοινότητας για κάθε θέμα (κατοικία, γεωργία, τουρισμός, περιβάλλον, εκπαίδευση, κτλ.).
- β)** Η τεχνική της SWOT – analysis για την αξιολόγηση των δυνατοτήτων και εμποδίων της περιοχής να αξιοποιήσουν ευκαιρίες και να εξουδετερώσουν απειλές.
- γ)** Η αξιολόγηση του κάθε θέματος μέσω χρήσης γενικών κριτηρίων (π.χ. λογική κατανομής και αξιοποίησης κτιριακών υποδομών στον πολιτισμό και στην κοινωνική φροντίδα, κτλ.).
- δ)** Η γεωγραφική επεξεργασία των θεμάτων με τη χρήση γεωματικών εργαλείων για παραγωγή και διαχείριση πληροφορίας και υποστήριξη των διαβουλεύσεων (κατανόηση του χώρου, πρόσληψη των κατανομών και συγκεντρώσεων).

Εφαρμογή μεθοδολογίας

Το σύνολο των μεθόδων και των πηγών που χρησιμοποιήθηκαν, εντάσσονται στην ενιαία μεθοδολογία της ΕΔ, η οποία περιέλαβε: (α) τις πηγές (στατιστικά, πρωτογενείς από επιτόπια έρευνα και δευτερογενείς πληροφορίες), (β) τη μέθοδο της διάγνωσης, και (γ) τις ιδιαίτερες τεχνικές ανάλυσης επεξεργασίας (εργαλεία, Γεωγραφικά Συστήματα Πληροφοριών, κτλ.). Η εφαρμοσθείσα μεθοδολογία επιτρέπει τη συσχέτιση των αναπτυξιακών προβλημάτων με τη γεωγραφία του ορεινού χώρου.

Πηγές πληροφόρησης για την εκπόνηση της διάγνωσης

Τα διάφορα στατιστικά δεδομένα, τα σχέδια, οι μελέτες, οι έρευνες, οι στρατηγικές και τα προγράμματα για μεγάλο αριθμό θεμάτων που αφορούν την περιοχή, οι εργασίες που εκπόνησε το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας από το 2006 μέχρι σήμερα στην εν λόγω περιοχή, αλλά και άλλοι φορείς, με προεξάρχουσες τις μελέτες της ΕΠΣΑ και της ΑΝΕΤ, αποτελούν τη μια πηγή πληροφόρησης για την εκπόνηση της διάγνωσης.

Τη δεύτερη πηγή αποτέλεσαν οι επιτόπιες έρευνες που πραγματοποίησε η ομάδα μελέτης, εστιάζοντας στους τομείς του πλαισίου ζωής, των παραγωγικών δραστηριοτήτων και των υπηρεσιών της περιοχής. Οι ελλείψεις (η τελευταία απογραφή πληθυσμού ήταν του 2011) και οι διαφορές που εντοπίστηκαν σε πηγές δεδομένων μεταξύ των διαφόρων Υπηρεσιών, επέβαλαν την πραγματοποίηση έρευνας στο σύνολο των 115 κοινοτήτων της περιοχής.

Ως βάση της διάγνωσης επιλέχθηκε η κοινότητα, γιατί αποτελεί, παρά την εξασθένησή της, το κύτταρο της περιοχής, ενώ παράλληλα επιτρέπει διαχρονικές συγκρίσεις λόγω της ιστορικής της συνέχειας. Η μελέτη της, επιτρέπει παρομοίως, τον εντοπισμό ανισοτήτων στο εσωτερικό του συνόλου της περιοχής, αλλά και τη χωρική ομαδοποίηση των κοινοτήτων ανάλογα με το ζήτημα που τίθεται (κάθε πρόβλημα έχει τον χώρο αναφοράς του).

Οι πηγές και οι επιτόπιες έρευνες παρουσιάζονται αναλυτικά στο Παράρτημα.

Δημιουργία Ψηφιακής Γεωγραφικής Βάσης Δεδομένων

Για την καταγραφή και ανάλυση της υφιστάμενης κατάστασης, απαιτήθηκε η χρήση των τεχνολογικών εργαλείων τηλεπισκόπησης και γεωγραφικών συστημάτων πληροφοριών, μέσα από τη συλλογή, επεξεργασία και ανάλυση μεγάλου όγκου δεδομένων από ετερόκλητες πηγές. Προς τούτο, αξιοποιήθηκαν πηγές και μέθοδοι χωρικών δεδομένων για τη χαρτογραφική αποτύπωση της περιοχής Τροόδους. Πραγματοποιήθηκε ψηφιακή επεξεργασία του διαθέσιμου αναλογικού χαρτογραφικού υλικού, καθώς και των δορυφορικών δεδομένων της περιοχής μελέτης, για την εξασφάλιση της δυνατότητας προβολής τους στον χώρο και την υποστήριξη των διαβουλεύσεων.

Συμμετέχοντες στις συναντήσεις – διαβουλεύσεις

Στο πλαίσιο αυτής της μεθοδολογίας, οργανώθηκαν συναντήσεις και διαβουλεύσεις μεταξύ των εκπροσώπων των τοπικών κοινοτήτων, των Κυβερνητικών Υπηρεσιών, του παραγωγικού δυναμικού, των οργανωμένων συνόλων, των πολιτών, και ιδιαίτερα των νέων.

Πραγματοποιήθηκαν επτά (7) συναντήσεις με τον Πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας και τρεις (3) με τη Διυπουργική Επιτροπή, προκειμένου να τους παρουσιαστεί η πρόοδος των εργασιών. Συνολικά, σε διάστημα 24 μηνών (Νοέμβριος 2017 – Νοέμβριος 2019), πραγματοποιήθηκαν 541 συναντήσεις για διαβούλευση και ενημέρωση. Οι συναντήσεις αυτές πραγματοποιήθηκαν με όλους τους Υπουργούς, τους Γενικούς Διευθυντές και τα Τμήματα/Υπηρεσίες όλων των Υπουργείων (πλην του Εξωτερικών), με τις Τεχνικές Επιτροπές και τις Εξειδικευμένες Τεχνικές Επιτροπές οι οποίες συστάθηκαν σε όλα τα Υπουργία (πλην του Εξωτερικών). Επίσης με τους Αυτοδιοικητικούς, Παραγωγικούς, Κοινωνικούς και Κλαδικούς Φορείς της περιοχής Τροόδους. Στο στάδιο της διάγνωσης και της εκπόνησης της Εθνικής Στρατηγικής Ανάπτυξης Ορεινών Κοινοτήτων, εργάστηκαν 4 λειτουργοί από το Ίδρυμα Γ. Παπαδούρη.

Τα δεδομένα των διαβουλεύσεων παρουσιάζονται αναλυτικά στο Παράρτημα.

Χρονοδιάγραμμα της οργάνωσης και πραγματοποίησης της Εδαφικής Διάγνωσης

Η Εδαφική διάγνωση στο πεδίο οργανώθηκε σε δύο φάσεις:

Α' φάση

Αντιστοιχεί στη διαδικασία συλλογής στοιχείων, οργάνωσης προκαταρκτικών συναντήσεων και διαβουλεύσεων, με αρχικό στόχο την επικαιροποίηση της προηγούμενης μελέτης του 2009 και, στη συνέχεια, τη διερεύνηση των σημερινών τάσεων. Κατά τη διάρκεια της Α' φάσης επισημάνθηκαν τα βασικά διακυβεύματα που συναντά η περιοχή Τροόδους. Παράλληλα, εντοπίστηκαν ζητήματα στρατηγικής σημασίας (πληθυσμός, οδικό δίκτυο, νερά, Δήλωση Πολιτικής), των οποίων η περαιτέρω ανάλυση και αξιολόγηση ανατέθηκε σε εμπειρογνώμονες.

Τα αποτελέσματα της Α' φάσης διάγνωσης (ολοκληρώθηκε τον Μάιο του 2018), αποτέλεσαν το πλαίσιο και το αντικείμενο για την οργάνωση δύο συνεδρίων: Συνέδριο Επιστημονικών και Τεχνικών Επιτροπών για την Αναγέννηση των Ορεινών Κοινοτήτων Τροόδους.

Πληροφορίες για τα Πολυθεματικά Συνέδρια παρουσιάζονται αναλυτικά στο Παράρτημα.

Β' Φάση:

Τα αποτελέσματα αυτών των συνεδριακών συναντήσεων, αλλά και η εν τω μεταξύ πρόοδος των υπό εξέλιξη μεταρρυθμίσεων (Υγεία, Τουρισμός, Συμπλέγματα), ενσωματώθηκαν στη Β' φάση διάγνωσης. Στόχος αυτής της φάσης ήταν να επεξεργασθούν τα επιμέρους και τα κεντρικά ζητήματα που αφορούν κάθε θεματική, τομέα ή κλάδο, με βάση τον επακριβή καθορισμό των εμποδίων, των ελλείψεων και των αναγκαίων θεσμικών αλλαγών.

Στη συνέχεια, λαμβάνοντας υπόψη το πλαίσιο των ευρωπαϊκών και εθνικών πολιτικών, αλλά και των στρατηγικών του κάθε Υπουργείου, διατυπώθηκαν οι κατευθύνσεις ανά θεματική. Οι θεματικές αυτές αφορούν: (α) τα πληθυσμιακά δεδομένα, (β) το φυσικό περιβάλλον, (γ) τους φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους, (δ) τους πυλώνες την ορεινής οικονομίας (Γεωργία, μεταποίηση, Τουρισμός), (ε) την επιχειρηματικότητα, (στ) οκτώ κεφάλαια υποδομών που αφορούν τις περιβαλλοντικές (διαχείριση στερεών και υγρών αποβλήτων), κοινωνικές και παραγωγικές υποδομές (Οδικό Δίκτυο, Εκπαίδευση, Υγεία κ.α.), (ζ) το οικιστικό πλαίσιο, και (η) τις αναπτυξιακές ζώνες (κύτταρα Ανάπτυξης).

Η εκπόνηση της διάγνωσης σ' αυτή τη μεθοδολογική βάση επέτρεψε να εντοπισθούν οι αφανείς ενδείξεις, οι οποίες ωστόσο κατέδειξαν τις δυνητικές δυνάμεις του τόπου, αλλά και τις κατευθύνσεις για ένα σχέδιο προοπτικής για την περιοχή και τη σχέση της με το Κράτος και τη Δημόσια Διοίκηση.